

Zahraniční politika

Blízký východ

Turecko a Blízký východ

- Turecké členství v NATO a jeho úsilí o aktivní politiku na Blízkém východě se setkaly s obnoveným sovětským tlakem v roce 1951, kdy Sovětský svaz oznámil, že vývoj ukázal, že „západní imperialismus“ měl v úmyslu použít Turecko proti SSSR, takže došlo ke zvýšení turecké závislosti na USA
- Hlavní události, které se odrazily v zahraniční politice Turecka: vyhlášení státu Izrael, íránská krize, suezská krize, syrská krize, libanonská krize,...

- Po vyhlášení státu Izraele bylo Turecko jedním z prvním muslimským zemí, který Izrael uznal
- V roce 1950 podepsalo také „trojstrannou zpravodajskou dohodu“ s Izraelem a Íránem
- **Íránská krize** byla krize způsobená znárodněním Anglo-íránské ropné společnosti íránskou vládou Muhammada Mosaddeka 05/1951 – Turecko původně neoficiálně toto rozhodnutí podpořilo, ale nakonec rozhodlo se podpořit V.B.

- Během Suezské krize 1956 - Turecko považovalo britské a francouzské kroky jako porušení mezinárodního práva, ale i tak podle Turecka za nesl odpovědnost Egypt
- Syrská krize 1957 - byla obdobím tvrdých diplomatických konfrontací, do nichž byly zapojeny Sýrie, SSSR, USA a jejich spojenci, včetně Turecka a Bagdádského paktu – Turecko bylo připraveno zasáhnout proti SSSR - Turecko bylo jedinou zemí, která přistoupila k rozmístění tisíců jednotek podél syrsko-turecké hranice

Syrská krize 1957

- Nikita Chruščov vyhrožoval, že pokud Turecko zaútočí na Sýrii, vypustí rakety na Turecko, zatímco Spojené státy uvedly, že by mohly zaútočit na SSSR v reakci na útok na Turecko
- Krize skončila koncem října, kdy Turecko souhlasilo s ukončením svých hraničních operací po nátlaku USA a když N. Chruščov nečekaně navštívil tureckého velvyslanectví v Moskvě

Turecko a Sýrie

- 1957 pravicová část syrské vlády pokus o převrat – potlačen
- Pro pravici to znamenalo jednoznačný odchod zvlády
- 1/1957 USA prezident Dwight D. Eisenhower nabídnul hospodářskou i vojenskou pomoc všem zemím Blízkého východu, které by se cítili ohroženi komunistickým režimem – SSSR
- Nicméně Sýrie vedená levicí (**Socialistická strana arabské obrody**) – odmítla nabídku USA
- 2/1958 smlouva o vytvoření Sjednocené arabské republiky - federativní stát však čekaly pouhé necelé čtyři roky trvání – egyptská dominance na úkor Sýrie
- 10/1961 byla Sýrie opět přijata do OSN jako zcela suverénní stát

Turecko a Sýrie

- Ztráta provincie Hatay v roce 1938 – neústálý svár
- Od roku 1963 spor gradoval – Sýrie vznesla nárok na Hatay a dokonce ho zahrnovala do oficiálních map
- Dalším neustálým sporem od 60. let – voda
- Turecko a Sýrie se také ocitly na opačných stranách studené války
- Turecko bylo členem NATO, zatímco Sýrie – podpora SSSR - vojenskou pomoc
- Sýrie, odhodlaná získat zpět Golanské výšiny od Izraele, které ztratila ve válce 1967: podpora řady palestinských a libanonských militantních skupin – snaha
- Turecko naopak vytvořilo úzké vojenské a hospodářské vazby s USA a později s Izraelem
- V roce 1979 tato dlouhotrvající nevraživost přesvědčila syrského prezidenta Hafeze (1970-2000) – podpora PKK - a poskytnutí výcvikových táborů prvně v Libanonu a později v Sýrii

Turecko a Sýrie

- Jako obvykle se ukázalo, že vztah se Sýrií je nejobtížnější v regionu, přetrvající napětí od roku 1939
- Otázka Kurdů je od 70. let jedním z nejdůležitějších vnitropolitických bezpečnostních problémů Turec – Kurdové žijí na JV Turecka, v SV Iráku, na Z Íránu a na S Sýrie, tak je to zároveň nejpalčivější problém zahraničně-politických vztahů celého region - mezinárodní character - Kurdové jsou největší etnickou skupinou na světě, která nemá politickou nezávislost, respective vlastní stát
- Irácký režim spolupracoval s Tureckem proti kurdskému odporu, naproti tomu Sýrie aktivně podporovala kurdské hnutí tím, že poskytla útočiště Abdullahovi Öcalanovi, vůdci PKK, jakož i logistickou a výcvikovou podporu na území Libanonu, který byl pod syrskou okupací
- Konflikt se zintenzivnil - Turecko zahájilo svůj ambiciózní projekt v jihovýchodní Anatolii - využilo vodu z Eufratu a Tigrisu k výrobě elektřiny a zavlažování, což ohrozilo dodávky vody do Sýrie a Iráku - životně důležitý zdroj

•

- 1987 Turecko začalo s výstavbou obří přehrady Atatürk na Eufratu - T. Özal navštívil Damašek a zajistil dohodu s prezidentem Haifz al-Assadem, podle níž by Turecko muselo nadále dodávat do Sýrie minimální průměrný tok 500 kubických metrů za sekundu a Sýrie se zavázala na oplátku za syrský závazek, že ani jedna země nebude podporovat skupiny násilného odporu působící na území druhé země
- Na papíře se jednalo o velmi uspokojivý závěr, ale Sýrie později trvala na tom, že 500 kubíků za sekundu je přijatelných pouze v době, kdy byla přehrada naplněna, a že po dokončení bude požadována průměrná hodnota 600–700
- Sýrie nezastavila podporu PKK navzdory neustálému popírání
-

- Mezitím T. Özal prosazoval ambiciózní plán tzv. „plynovodem míru“ - snaha dodávat vodu z řek Ceyhan a Seyhan v Turecku (které jsou hydrologicky oddělené od Eufratu) do Sýrie, Jordánska a západní Saúdské Arábie, do východní Saúdské Arábie a dalších menších států v Arabského zálivu
- Tento projekt nebyl realizován, protože politické problémy s dodávkami napříč tolika státy a obrovské náklady ho zřejmě činily nepraktickým, i když se zde ukázala síla a směr T. Özalových ambicí učinit z Turecka hlavního ekonomický a politického hráč v regionu
-

Turecko a Egypt

- Uprostřed studené války a během vlády egyptského prezidenta Gamala Abdel Nassera se vztahy mezi oběma zeměmi dramaticky zhoršily kvůli členství Turecka v britském Bagdádském paktu, který Nasser považoval za hlavní hrozbu pro své snahy o odstranění západní přítomnosti v arabském světě a kvůli rostoucímu vlivu Nasserovy panarabské ideologie nazývané „nasserism“
- Kromě toho bylo Turecko první zemí muslimské většiny, která uznala Izraelský stát – důkaz, že Turecko směřuje na západ
- 1958 Egypt vstoupil do krátké unie se Sýrií, s jižním sousedem Turecka, s nímž Sýrie měla dlouholeté diplomatické a hraniční spory, což způsobilo silné napětí mezi oběma zeměmi, na které reagovalo svým zapojením do tajného „periferního spojení“ s Izraelem
- Napětí dosáhlo (Turecko a Sýrie) vrchol v roce 1957 před sjednocením se Sýrií s Egyptem – G. A. Nasser se obával možných akcí Bagdádského paktu

-

- Tato situace, kdy téměř došlo ke konfrontaci mezi egyptskými a tureckými jednotkami znamenala temné místo ve vztazích obou zemí
- Nakonec došlo ke stažení sil

Libanonská krize 1958

- Krize způsobená politickým a náboženským napětím v zemi - vojenský zásah USA
- Když se USA rozhodly zasáhnout v Libanonu - Turecko podpořilo tento krok tím, že USA umožnilo používat leteckou základnu Incirlik

Pozadí

- V 06/1958 byl Libanon ohrožen občanskou válkou mezi křesťany a muslimy
- Napětí s Egyptem eskalovalo dříve v roce 1956, kdy prozápadní křesťanský prezident Camille Chamoun nepřerušil diplomatické vztahy se západními mocnostmi, které během Suezské krize zaútočily na Egypt – rozhněval tím egyptského prezidenta Gamala Abdel Nassera

Pozadí

- Napětí se zvýšilo, když C. Chamoun projevilo náklonost k Bagdádskému paktu
- G. A. Nasser cítil, že prozápadní Bagdádský pakt představuje hrozbu arabskému nacionalismu – v reakci se spojil Egypt a Sýrie tzv. Spojenou arabskou republikou (UAR)
- Libanonský sunnitský premiér Rashid Karami podporoval G. A. Nassera v letech 1956 a 1958

Pozadí

- Íránská znárodnění ropy a vojenský převrat v Egyptě na počátku 50. let 20. století zintenzívnily turecké snahy o spolupráci
- Nakonec se Turecku podařilo v roce 1954 podepsat dohodu o spolupráci s Irákem
- Během následujícího roku se Velká Británie, Pákistán a Írán připojily k tzv. Bagdádskému paktu
- Krátkodobé alianci, která udělala jen velmi málo

Bagdádský pakt

- V roce 1955 Velké Británie, Turecko, Írán, Irák a Pákistán podepsaly vzájemná bezpečnostní dohoda s názvem Pakt Bagdád
- Hlavním účelem bylo blokovat možné rozšíření SSSR na Blízký východ (ropa) Spojené státy, které naléhaly na vytvoření paktu, se v roce 1959 staly přidruženým členem

CENTO

- Cílem *Organizaci centrální smlouvy* bylo čelit hrozbě sovětské expanze do životně důležitých oblastí produkujících ropu na Blízkém východě
- Nikdy nebyla moc efektivní
- Irák z aliance odstoupil v roce 1959 poté, co byla svržena jeho protisovětská monarchie
- Ve stejném roce se Spojené státy staly přidruženým členem a sídlo bylo přesunuto do Ankary
- Po pádu šáha v roce 1979 se Írán stáhl a CENTO byla rozpuštěna

Eisenhowerova doktrína

- 1/1957 - zahraniční politika USA
- Eisenhowerova doktrína si kladla za cíl hospodářskou a vojenskou pomoc zemím Blízkého východu, které byly ohroženy šířením komunismu a narůstajícím panarabským hnutím
- <https://www.youtube.com/watch?v=Hg5HnAx7c5c>

Turecko a Alžírsko

- Během alžírského boje za nezávislost - Turecko otevřeně stranilo Francii

Arabské nacionalistické hnutí

- Arabské nacionalistické hnutí v regionu rychle rostlo a získalo vlnou podporu a jeho směr byl nejen protizápadní, ale také protiosmanský
- Turecko bylo vnímáno jako nástupce Osmanské říše a také jako představitel kolonizujících západních mocností, které se snažily získat vliv v regionu

- Toto odmítnutí zapojení Turecka do regionálních otázek nejlépe vyplývá ze snahy o vytvoření defenzivní aliance v regionu, která by omezila šíření sovětského vlivu
- Kromě turecké (osmanské) minulosti a prozápadního postoje může být neochota arabských zemí připojit se k takové organizaci přičítána jejich preferenci navazovat dvoustranné vztahy místo rozsáhlých aliancí, které by mohly omezit jejich politiku

Turecká zahraniční politika (1965 – 1980)

- Další vzestup zájmu o region nastal kolem poloviny šedesátých let - středopravicová Strana spravedlnosti (názory a systémovými omezeními, která vyžadovala, aby Turecko našlo alternativní zaměření na svou zahraniční politiku)
- Hlavním vývojem zahraniční politiky byla kyperská krize, která vedla k ochlazení tureckých vztahů se západem, včetně USA
- Turecko, které se na mezinárodní scéně ocitlo téměř samo, cítilo potřebu diverzifikovat svou zahraniční politiku a hledat podporu odjinud

- Tedy logickým směrem byl opět Blízký východ
- Za účelem zlepšení vztahů s regionem, kde byl arabský nacionalismus stále dost silný, obrátilo Turecko svou politiku (v arabsko-izraelském konfliktu) a během arabsko-izraelské války v roce 1967 podporovalo Araby
- V důsledku pokračujících vazeb Turecka se západem se však arabské země podporované SSSR zdráhaly reagovat na toto úsilí

- Vývoj na začátku 70. let poskytl Turecku další motivaci ke zlepšení vztahů s regionem.
- Za prvé, po druhé krizi na Kypru a následném tureckém zásahu následovalo americké zbrojní embargo, které hluboce zasáhlo Turecko
- Za druhé - ropná krize z roku 1973 vyžadovala, aby státy závislé na dovozu ropy zlepšily své vztahy se zeměmi produkujícími ropu
- Počínaje polovinou 70. let se Turecko začalo aktivněji a na vyšší úrovni podílet na spolupráci s Organizací islámské spolupráce (OIC)

- Tato snaha byla o něco úspěšnější než ta předchozích letech - v 80. letech začala přinášet ovoce
- Turecko se pokoušelo nezapojovat se do regionálních konfliktů a převzalo roli zprostředkovatele pouze na žádost účastníků
- To znamenalo, že Turecko bylo k dispozici, pokud by země v regionu potřebovaly prostředníka
- I když nebylo mnoho takových to žádostí o zapojení Turecka – Turecku se podařilo distancovat se od mnoha konfliktů, které sužovaly region

- Turecká zahraniční politika se snažila vyhnout jakýmkoli aktivitám, které by mohly ohrozit bezpečnost arabských států
- To neznamenal, že Turecko používalo „měkkou sílu“, jednoduše to znamenalo, že se Turecko pokusilo nezačlenit do problémů, které by mohly být nesprávně interpretovány
- A konečně, místo toho, aby se snažilo budovat rozsáhlé strukturované organizace, Turecko se rozhodlo pro dvoustranné vztahy, které zdůrazňovaly ekonomické vazby místo bezpečnostních otázek

- Tento poslední bod byl rozhodující, protože v prostředí, ve kterém se aliance neustále posouvaly, bylo mnohem realističtější jednat s jednotlivými zeměmi než se je snažit spojit všechny dohromady
- Na rozdíl od CHP, která se snažila prosazovat v regionu, SS se snažila hledat podporu – vyžadovalo to mírnější přístup, jehož výsledkem se mohl jevit jako skromnější

Strana vlasti

- Strana vlasti, vedená Turgutem Özalem, se dostala k moci v roce 1983, po vojenském převratu v roce 1980
- Přestože T. Özal viděl integraci se západem jako hlavní cíl zahraniční politiky a požádal o plné členství v Evropském společenství v roce 1987, přes to jeho zahraniční politika směřovala na Blízký východ
- T. Özal znepokojen rolí, kterou bude Turecko hrát po skončení studené války.

Strana vlasti

- Řešením bylo opět rozšířit obzory tur. zahraniční politiky
- Pokud jde o Blízký východ, T. Özal „*tvrdil, že turecké islámské vyhlídky by mohly poskytnout mír mezi muslimy a ostatními, protože náboženství a pokrok by mohly jít ruku v ruce*“
- Politika vůči regionu byla motivována dvěma faktory
- První byl převážně ekonomický

Strana vlasti

- T. Özal zahájil kampaň hospodářské liberalizace, která zahrnovala privatizaci a otevření turecké ekonomiky zahraničním investicím
- Po ropné krizi v 70. letech nashromáždilo mnoho zemí Blízkého východu kapitál, který byl mimořádně atraktivní pro země jako Turecko hledající zahraniční investiční zdroje
- V důsledku toho se turecký vývoz do regionu mezi lety 1970 a 1985 zvýšil z 54 milionů dolarů na 3 miliardy dolarů
- Toto hlavní zvýšení se promítlo do zvýšení podílu zemí Blízkého východu na vývozu tureckého průmyslového zboží z 15,1% v roce 1979 na 41,9% v roce 1985

Strana vlasti

- Druhou moticí byla otázka bezpečnosti
- Koncem 80. let končila studená válka a bipolární systém byl postupně nahrazen nejistotou
- Válka v Íránu a Iráku skončila nerozhodně
- Irák napadl Kuvajt 2. srpna 1990
- T. Özal věřil, že vývoj v regionu dal Turecku příležitost znovu dokázat, že by Turecko mohlo být důležitým pro západní bezpečnost a tvrdil také, že Turecko by mohlo tento konflikt využít k získání vlivu v regionu

Turecko a Blízký východ za T. Özala

- Přestože T. Özal považoval integraci se západem za hlavní cíl zahraniční politiky, nicméně musel se snažit rozvíjet také vztahy s regionem
- Rostoucí turecký vývoz také nutil turecké politiky, aby se začali zabývat i zanedbávanými regiony: Balkán, Černé moře a blízký východ
- Navzdory krizi s Bulharskem, Řeckem, Libanonem a Sýrií v 80. letech se vztahy Turecka s těmito státy regiony zlepšily, zejména v hospodářské oblasti

Turkish Export to the Middle East Neighbour Countries									
1981-1989									
<i>Million U.S. Dollars</i>									
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Iran	233	791	1.087	751	1.079	564	439	546	561
Iraq	559	610	319	934	961	553	945	986	445
Syria	129	63	59	62	56	62	60	143	177
Export to 3 ME Neighbour Countries	921	1.464	1.465	1.747	2.096	1.179	1.444	1.675	1.183
Export to Middle East	1.894 (40,3%)	2.544 (44,3%)	2.442 (42,6%)	2.826 (39,6%)	3.247 (40,8%)	2.306 (30,9%)	2523.8 (24,7%)	3321.1 (28,4%)	
Total Export	4.703	5.746	5.728	7.134	7.958	7.457	10.190	11.662	11.625
Turkish Import from the Middle East Neighbour Countries									
1981-1989									
<i>Million U.S. Dollars</i>									
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Iran	514	748	1.222	1.565	1.264	221	948	659	233
Iraq	1.564	1.417	946	926	1.137	769	1.154	1.440	1.650
Syria	19	14	3.75	18	16	19	5	4.4	17.7
Import from 3 ME Neighbour Countries	2.097	2.179	2.175	2.509	2.417	1.009	2.107	2.103	1.900
Total Import	8.933	8.842	9.235	10.757	11.343	11.104	14.157	14.335	15.800

- Všechny tyto zájmy znamenaly vytvoření lepších vazeb se všemi hlavními zeměmi blízkéhoo východu
- Turecká politika vůči regionu se v zásadě snažila co nejvíce oddělit svou regionální politiku od spojení se západními mocnostmi a vybudovat spíše bilaterální než multilaterální vazby s hlavními státy v regionu

- Turecká politika se především snažila zabránit tomu, aby se účastnila regionálních sporů
- V rámci tohoto přístupu bylo Turecko mnohem opatrnější při podpoře USA na Blízkém východě, než tomu bylo v 50. letech
- Pro turecké politiky bylo vodítkem to, že se nemohli zavázat k ničemu, co by mohlo být přinejmenším prezentováno jako součást jejich funkcí v rámci NATO,

- V arabsko-izraelské válce (1967) zůstalo Turecko přísně neutrální a USA odmítlo použít své základny pro tankování nebo zásobování
- Demirelova vláda podpořila rezoluci OSN č. 242, která požadovala izraelské stažení z předválečných hranic, i když odmítla vstoupit na území arabských států a odsoudit Izrael jako „agresora“

- Zatímco Turecko dovolilo USA používat turecké základny k evakuaci civilistů z Jordánska v roce 1970 a z Íránu v roce 1979, během války v Yom Kippur v říjnu 1973 zakázalo americkému letectvu používat základnu Incirlik
- Turecko také odmítlo spolupracovat s aborativní misí na záchranu rukojmí USA z Teheránu v roce 1980

- 1982, kdy vojenský režim přijal tzv. „Dohodu o lokalizačních operačních základnách“ zajišťující modernizaci deseti stávajících leteckých polí ve východním Turecku a výstavbu dvou nových
- Bylo však stanoveno, že by se měly používat přísně v souladu s obrannými plány NATO

- Pokusy Turecka přijmout na Blízkém východě rovnoprávnou politiku byly nejvíce patrné v jeho politice vůči arabsko-izraelskému boji a během iránsko-irácké války v letech 1980–8
- 70. letech Turecko - propalestinské
- Jeho uznání Organizace pro osvobození Palestiny v roce 1976 a otevření pobočky v Ankaře v roce 1979 byly nejzjevnějšími známkami tohoto stavu

- Tento posun byl však pomalý a váhavý, hlavně proto, že Turecko bylo podezřelé ze spolupráce s Palestinci a levicovým kurdským teroristickým hnutím v Turecku
- Turecko proto pečlivě omezilo svou podporu OPO, spíše než na radikálnější palestinské frakce, jako jsou frakce vedené George Habashem a Naifem Hawatmehem, které zjevně podporovaly Řecko a Sýrie

Organizace islámské konference/spolupráce

- Zde překážka nevyplývala z pokračujícího vztahu Turecka a Izraele nebo jeho vztahů se Spojenými státy, ale z jeho vlastní sekularistické ústavy a odhodlání většiny politické elity ji zachovat
- V roce 1969, když se S. Demirelův ministr zahraničí Ihsan Sabri Çag'layangil zúčastnil první islámské konference v Rabatu, tento krok vyvolal ostrou kritiku ze strany sekularistického zřízení v Turecku
- Vláda argumentovala tím, že konference nebyla „náboženská“ a zdůraznila význam svých ekonomických vazeb s arabskými zeměmi
- Turecko je jedním ze zakládajících členů
- OIS byla založena rozhodnutím první konference islámského summitu konaného v Rabatu ve dnech 22. – 25. 9. 1969 na základě reakcí islámského světa vyvolaného žhářským útokem na mešitu Al-Aqsa v Jeruzalémě dne 21. srpna 1969

- Tato omezené přesměrování k islámskému světu mohlo být považováno za součást vzestupu politického islámu v Turecku
- Přestože Necmettin Erbakan zaujal místo ve vládách (B. Ecevit a S. Demirela), ale zdálo se, že zahraniční politiku tím moc neovlivnil a jeho výzva k přerušení tureckých vazeb s NATO a dalšími západními organizacemi zůstala bez povšimnutí
- Na blízkém východě Turecko odmítlo přerušit vztahy s Izraelem, i když byly udržovány jen na velmi nízké úrovni, aby se zabránilo možným emocím ze strany arabských zemí
- Stejně jako mnoho jiných zemí bylo Turecko silně kritické vůči izraelské anexi východního Jeruzaléma v roce 1980 a i mezi liberálním islamistickým názorem na palestinskou intifádu, která začala v prosinci 1987, existovala určitá sympatie
-

Turecko a Irák

- 1937 Saadabádský pakt – Irák, Írán, Turecko a Afganistán – pakt o neútočení
- Bagdádský pakt – rozdílná zájmy Turecka a Iráku nebránily spolupráci
- 1954 podepsaly Irák a Turecko pakt o vzájemné obraně, jehož cílem bylo omezit růst sovětského vlivu v regionu
- 1955 připojily Írán, Pákistán a V. Británie
- Cíl však selhal: členství Británie v paktu mělo negativní vliv na arabské země; Izrael byl pro arabské země větší hrozbou než Sovětský svaz

Turecko a Irák

- Suezská krize 1956 - negativně vliv na Bagdádský pakt
- Irák jako arabský člen paktu nemohl zůstat neutrální - v důsledku toho Irák vyloučil Británii ze schůzek Bagdádského paktu a irácký král se připojil k arabskému summitu v Bejrútu jako projevu panarabské solidarity po Suezské krizi
- Přes existenci těchto problémů byl Irák jediným arabským členem paktu, který se a pokusil vytvořit rovnováhu mezi Tureckem, západními zeměmi a arabskými zeměmi

Turecko a Irák

- Bag. Pakt skončil, když se Irák získal s novou vojenskou vládou a odstoupil od dohody
- Na summitu byla projednána situace v Iráku a členové Bag. paktu vyslali Spojeným státům zprávu, aby řešily situaci v Iráku
- Turecko bylo agresivnější než ostatní členové paktu a začalo diskutovat o vojenské intervenci
- USA však toto riziko nechtěly přijmout a zastavily Turecko
- Následně Turecko uznalo novou vládu v Iráku a napětí ve vztazích Turecko-Irák postupně klesalo
- Pakt byl transformován na CENTO a přežil až do íránské revoluce v roce 1979
-

Irák

- Počínaje lety 1974–75 se díky politice Saddáma Husajna začaly zlepšovat irácké vztahy se sousedy - uvědomil, že téměř úplná izolace země ohrožuje vládní režim
- Zásadní obrat nastal v roce 1975, kdy Irák a Írán podepsaly Alžírskou dohodu, ve které Irák souhlasil s přesunutím námořní hranice mezi oběma zeměmi do Thalwegu - pod podmínkou, že Írán zruší podporu iráckých Kurdů
- Následovalo zlepšení vztahů s většinou států Perského zálivu
- V následujících letech se dramaticky zlepšily i vztahy s Jordánskem a Tureckem

Alžírská dohoda

- Válka byla vyvrcholením dlouholetých sporů obou zemí o hranici v oblasti Šatt al-Arab na soutoku řek Eufrat a Tigris
- Zde se nachází bohatá naleziště ropy - hranici sice v roce 1937 vytyčovala dohoda, tu ale po republikánské revoluci v Iráku v roce 1958 tehdejší irácký premiér Abdal Karím Kásim označil za neplatnou a požadoval vrácení pětikilometrového pruhu území poblíž iránského Abadánu
- Hrozící pohraniční spor urovnala až dohoda podepsaná v březnu 1975, podle níž Írán získal svrchovanost nad polovinou řeky Šatt al-Arab a tři ostrovy v Hormuzském průlivu, které obsadil v roce 1971, měl vrátit Iráku
- Klid ale netrval dlouho, napětí mezi oběma zeměmi se opět vystupňovalo po islámské revoluci v Íránu začátkem roku 1979
- Příčinou byly především boje mezi arabskou menšinou a revolučními gardami v iránské provincii Chúzestán.
- Nato se Irák začal domáhat vrácení tří dosud nevrácených ostrovů v Hormuzském průlivu a zrušení smlouvy z roku 1975

Voda

- Otázka práv na vodu se stala sporem pro obě země, kdy Turecko začalo pracovat na přípravě projektu výstavby 22 přehrad a 19 elektráren (projekt GAP - Jihovýchodního anatolského projektu) na řekách Tigris a Eufrat
- Přestože byl spor o vodu mezi Tureckem a Sýrií problematictější, projekt GAP byl Irákem vnímán jako hrozba
- Napětí mezi Tureckem a Irákem v této otázce bylo zvýšeno vstupem Sýrie a účasti Turecka na embargu OSN proti Iráku po válce v zálivu
- Tato otázka však nikdy nebyla tak významná jako vodní spor mezi Tureckem a Sýrií

- Kromě Izraele byl jediným blízkým sousedem, se kterým Irák nedokázal zlepšit vztahy, byla Sýrie
- Napětí mezi státy se v 70. letech 20. století zvyšovalo a oba se snažily podkopat druhý
- Nová strategie zahraniční politiky Turecka během 60. a 70. let 20. století ukázala své výhody během ropné krize v roce 1973 – členské OPEC prohlásily, že dodávky ropy do Turecka nebudou omezeny
- Navíc v srpnu 1973 byla zahájena výstavba ropovodu mezi Tureckem a Irákem: Kirkuk – Yumurtalik; ropovod byl zpuštěn 3. ledna 1977
- Ropovod odstaral 2/3 turecké poptávky ropy
- V roce 1976 Irák v rámci sporu o příjmy z převodu ropy zastavil přepravu ropy syrskými ropovody a rozhodl se raději použít novější ropovod křížující Turecko
-
-

Turecko a Irák

- Vztahy Turecka s Irákem jsou jedny z nejkomplicovanějších - silně ovlivněny vztahem k domácím Kurdům a byly vždy ovlivněny změnou regionálních parametrů, iniciovaných z roviny regionální i globální
- Během všech posledních válek Iráku – s Íránem (1980-88), 1. válka v zálivu (1990-91) a zřízení bezletové zóny – se totiž na severu Iráku vytvořilo mocenské vakuum, které dokázali využít zdejší Kurdové pro stále větší autonomii a které vždy znamenalo velký stimul pro separatistické povstalce z PKK, operující proti tureckému státu ze základen v severním Iráku
- Během 80. let irácká vláda, na rozdíl od Sýrie, spolupracovala s Tureckem v boji proti kurdské menšině

Turecko a Irák

- Ankara a Bagdád neměly vážné vzájemné spory
- Jejich společné zájmy byly posíleny vznikem silných kurdských separatistických hnutí v obou zemích během 80. let
- V říjnu 1984 uzavřela dohodu s Bagdádem, na jejímž základě turecké síly mohly provádět „horké pronásledování“ na iráckém území proti PKK
-

Turecko a Írán

- Vztahy s Íránem byly mnohem složitější
- Tak dlouho, jak vládl šáh (Muhamad Rézá Páhlaví), byly turecko-íránské vztahy přiměřeně spolupracující a institucionalizované prostřednictvím Ústřední smlouvy a její sesterské organizace pro „regionální spolupráci a rozvoj“
- Nicméně v polovině 70. let byli Turci poněkud rozrušeni šahovými přehnanými ambicemi přeměnit Írán v dominantní moc na blízkém východě
-

Turecko a Írán

- Vztahy s velmocemi byly ve vztahu Turecko a Írán rozhodující – v některých případech způsobila mocenská politika sblížení mezi Tureckem a Íránem, stejně jako během studené války, kdy byly členy CENTO a jindy se zapojování velmocí prohloubilo soupeření, jak tomu bylo ve střední Asii během doby po studené válce
- Nejzávažnější krizi vyvolala islámská revoluce v roce 1979, která zcela změnila íránské priority a aliance
- Zaprvé, válka s Irákem a západní izolace vedly Írán k tomu, aby v 80. letech pracoval na zlepšení vztahu s Tureckem (ekonomické záležitosti a obchod)

Turecko a Írán

- Írán na začátku 80. let podporoval Hizballáh v Libanonu a Kurdistánskou dělnickou stranu (PKK) v severním Iráku – protiturecké aktivity
- Na druhé straně asi milion Íránců, kteří uprchli ze země po revoluci, použili jako bezpečnou tranzitní zemi na jejich cestě do Evropy a Spojených států
- Na regionální úrovni bylo íránsko-sýrské spojení, které začalo na počátku 80. let, vyváženo turecko-izraelskou spoluprací ve vojenských, bezpečnostních a hospodářských věcech v 90. letech

Turecko a Írán

- 1979 íránská revoluce změnila Írán na vojensky islamistický a protizápadní stát, nepřímou opozici vůči Turecko a jeho postoji
- Turecko si uvědomovalo realitu a dalo si pozor, aby po revoluci nezaujalo otevřeně anti-íránský postoj, protože bylo nutné neizolovat Írán a nevtláčit je do sovětské sféry vlivu
- Když Spojené státy v listopadu 1980 uvalily na Írán obchodní embargo, po uvěznění rukojmí amerického velvyslanectví v Teheránu, Turecko odmítlo tento postup následovat
- Proto Turecko a Írán pokračovaly v "korektním", i když často mrazivém vztahu
- Organizace RCD (Regionální spolupráce pro rozvoj) byla rozpuštěna spolu s CENTO v roce 1979, ale byla obnovena v roce 1985 jako Organizace pro hospodářskou spolupráci (ECO), s počátečním členstvím v Íránu, Turecku a Pákistánu, se sídlem v Tehránu
-

Regionální spolupráce pro rozvoj

- Mezivládní organizace, která vznikla 1964 –
Turecko, Pákistán a Írán
- 1979 - rozpuštěna a později nahrazena
Organizací pro hospodářskou spolupráci
(1985)
- Zakládající členové: Turecko, Pákistán a Írán ,
Afghanistán, Azerbaidžán, Kazachstán,
Kyrgychstán, Uzbekistán, Tadžikistán a
Turkmenistán
-

Íránská revoluce

- Islámská revoluce
- 1941-79 vláda šáha (Muhamad Rézá Páhloví) — snaha o liberální reformy, ovšem hospodářská situace země byla špatná, negativně vnímány též policejní praktiky státního aparátu
- V čele revoluce stáli islámští (šíitští) duchovní vůdci – ajatolláhové – **ajatolláh Chomejní** – byl v Íránu nejprve vězněn, poté vyhoštěn (působil v exilu v Paříži), ti se postavili proti šáhovi (M. R.Páhloví – podporovaný USA)
- 1979 - konec šáhovy vlády (v lednu opustil zemi - volná cesta pro revoluci); v únoru návrat Chomejního z exilu a následně byla **vyhlášena „Islámská republika“**
-

- Hospodářský chaos – Írán - mezinárodní izolace (terorismus)
- Nenávist vůči USA a Iráku (ten byl v té době podporován Spojenými státy)
- Listopad 1978 – leden 1979
- Obklíčeno americké velvyslanectví v Teheránu
- Rukojmí přes 50 Američanů (pracovníků velvyslanectví)
- S Irákem osmiletá válka (1980 – 1988)
- 1981 – 1989 prezidentem Sajjad Alí Chameneí (Chomejního žák)
- V roce 1989 Chomejní zemřel
-

- Po skončení šáhova režimu se iránská zahraniční politika významně změnila a téměř přes noc se změnila z klíčového západního spojence na jednoho z nejsilnějších oponentů USA v regionu
- Tento posun také predefinoval vztahy s Tureckem – rozdílné zahraniční orientace obou zemí: zatímco Írán udržoval velmi kontroverzní politiku vůči Americe a i SSSR, Turecko spolupracovalo s NATO a celkově se západem
- Revoluce přiměla USA, aby znovu predefinovala své spojení v regionu a udržovala tedy ještě užší vztahy s Tureckem
- I přes měnící se charakter státu a jeho zahraniční politiku, jakož i ideologické a náboženské rozdíly – Írán se ač neochotně obrátil k Turecku (hospodářství, strategická poloha)

- První desetiletí turecko-iránských vztahů po revoluci bylo poznamenáno iránsko-iráckou válkou a ochotou spolupracovat v obchodních a hospodářských vztazích
- Iniciativa – zlepšení tureckých vztahů s islámským režimem – pochazel z Turecka. 14. února 1979, jen tři dny po „dni vítězství“ islámské revoluce, Turecko téměř okamžitě uznalo nový režim
- Nová iránská vláda oznámila odchod z CENTO
- Existuje mnoho důvodů, proč Turecko jednalo tak rychle, aby uznalo Írán. Zaprvé byl turecký premiér Bülent Ecevit tvrdým kritikem šáhova režimu a CENTO

- Zadruhé Turecko bylo znepokojeno občanskou válkou a možným rozpadem Íránu, který mohl vést k zásahu ze strany SSSR a mohl vyvolat kurdský separatismus na východní hranici s Tureckem
- Turecko také předvíдалo, že slabší Írán by se mohl stát dobrým obchodním partnerem
- Turecko si také uvědomilo, že přechod Íránu na protizápadní stranu by z dlouhodobého hlediska mohl prospět Turecku
- První reakce Turecka na íránskou revoluci byla založena na výpočtech o regionální rivalitě mezi oběma zeměmi
- Nicméně turecko se současně obávalo oslabené vládní struktury v Íránu - nestability

Válka Íránu s Irákem (1980 – 88)

- Teprve rok po revoluci, v září 1980, začala iránsko-irácká válka
- V případě Íránu byla válka s Irákem na západě a americká přítomnost v Perském zálivu zásadní otázkou pro hospodářskou spolupráci s Tureckem - Írán potřeboval ve svém válečném úsilí využívat (dovoz) turecké přístavy v Černém a Středozemním moři
- Začátkem 80. Írán kupoval turecké zboží a na oplátku dodával Turecku za ropu a plyn
- Pro Turecko byl obchod s Íránem nezbytný pro posílení jeho vlastní bankrotující ekonomiky
- Navýšení obchod byl v souladu s liberálními hospodářskými reformami premiéra T. Özal
- V tomto období objem obchodu mezi oběma zeměmi přesáhl 2 miliardy dolarů, sestávající hlavně z prodeje ropy (Írán) za turecké zboží a technickou pomoc

- Během války v Íránu a Iráku si Turecko udrželo přísnou neutralitu a zlepšilo své hospodářské vztahy s oběma sousedy, zejména s Íránem
- Turecká neutralita byla v Íránu i v arabském světě vítána
- Přes pozitivní vývoj v obchodních vztazích mezi Ankarou a Teheránem v polovině 80. let vyvstaly problémy ohledně terorismu a PKK v Turecku a úsilí Íránu šířit islámskou revoluci v regionu
- Jak útoky PKK rostly, provedlo Turecko nálety v severním Iráku za účelem stíhání militantů a prohlašovalo, že jeho operace byly pouze „pronásledování“ v souladu s mezinárodním právem
- Írán protestoval proti tureckým operacím v severním Iráku a vyslovil podezření ohledně jeho cílů

Válka Íránu s Írákem (1980 – 88)

- Irán a Irák - ekonomická závislost na Turecku - nevojenské produkty a tranzit do okolního světa
- Turecko - válka poskytla Kurdům šanci znovu zahájit kampaň za nezávislý kurdský stát (íránské pomoc a podpora) a pomoc PKK - využití základny v Iráku pro útoky na turecké území
- Turecko a Irán - tranzit a dovoz
- Turecko a Irák - ropovod z Kirkúku do tureckého přístavu Dörtyol
-

- Turecko tedy využilo situace a války - vývozy do obou zemí vzrostly z 220 milionů USD v roce 1981 na něco přes 2 miliardy USD v roce 1985 (více než čtvrtinu celkového tureckého vývozu)
- Turecko také mělo štěstí, že válka neměla jednoznačného vítěze - OSN konec bojů
- Například když Írán v březnu 1988 odsadil irácké kurdské město Halabjah, došlo v Ankaře k obavám, že by se mohli chopit i Kirkuku, umožnit Kurdům zřídit v Iráku autonomní stát a přerušit spojení Kirkuk – Dörtyol
-

- Když irácké síly znovu získaly Halabjah (v červnu 1988)
- V důsledku iráckého protiopatření vstoupilo do Turecka přibližně 60 000 kurdských uprchlíků, po počáteční neochotě byli usazeni ve čtyřech samostatných táborech v jihovýchodní Anatolii
- To neznamená, že by se vztahy Turecka se všemi arabskými státy v 80. letech 20. století vyvíjely pozitivně

-

- 2. polovina 80. let - turecko-iránské vztahy - obtíže spojené s ideologií
- Írán jako samozvaný světový vůdce islámu opakovaně protestoval proti sekularismu a kemalistickému zřízení v Turecku, včetně zákazu šátků na tureckých univerzitách
- Protesty v Turecku
- Období 1988–1989 bylo obdobím napjatých diplomatických vztahů a odvolávání velvyslanců obou zemí
-

Írán a změna v regionální politice

- Došlo k významné změně v regionální politice
- Írán se sblížil se Sýrií a začalo spojení mezi oběma zeměmi proti USA a Izraeli
- S pomocí Íránu pomohla Sýrie v Libanonu založit protizraelské organizace (např. Hizballáh)
- Taková antiizraelská politika a rétorika zvýšila legitimitu íránského režimu
- Írán tím, že využil protiisraelských sentimentů a soupeření Iráku a Sýrie, zdolal svou izolaci a byl schopen vykonávat zahraniční politiku
- Na druhé straně, systémové faktory zvýhodňovaly Turecko
- USA reagovaly na islámskou revoluci ještě zlepšením svých vztahů s Tureckem a současně poslaly síly rychlého nasazení do Perského zálivu, aby čelily Íránu
- USA také požádaly Turecko o vojenské základny a přenesly své zpravodajské stanice z Íránu do Turecka – Turecko asi nejdůležitější člen NATO v regionu

Turecko, Izrael a Palestina

- Změna po roce 1964 – dopis USA prezidenta L. Johnsona premiérovi (İ. İnönü) – změna vnímání západu v očích Turecka
- Dopis bránil Turecku zasahovat do kyperského problému a chránit tureckou menšinu na ostrově
- Po této události obecně došlo ke ztrátě důvěry vůči západu
- V důsledku toho se turecká zahraniční politika viditelně změnila z proizraelské na pro-arabskou / pro-palestinskou
-

Turecko a Izrael

- 1947 hlasovalo proti rezoluci OSN rozdělující Palestinu
- 1949 Turecko uznalo Izrael
- 1950 byly navázány diplomatické vztahy, 1956 po Suezské krizi – pouze “Charge d’Affaires“
- Tajné jednání Turecka a Izraele – *Aliance periferie* – mimo jiné: styk s veřejností, výměna zpravodajských informací a vojenská podpora
- Ben Gurion - *Aliance periferie 1958* - k rozvoji úzké strategické aliance s jiných než arabskými muslimskými státy na Blízkém východě – proti opozici arabským států stojících proti Izraeli

- V izraelských válkách s Araby (1967 a 1973) se Turecko prohlásilo za striktně neutrální a nedovolilo USA použít vojenské základny na svém území, ale většímu sblížení Turecka s Araby bránilo spojenectví s USA
- Zároveň se Turecko snažilo o vylepšení vztahů s Izraelem

Turecko a Palestina

- Turecko umožnilo Organizaci pro osvobození Palestiny otevřít v roce 1976 kancelář v Ankaře a následně zahájilo diplomatické styky s OOP v roce 1979
- V roce 1980 Turecko odsoudilo rozhodnutí Izraele učinit z Jeruzaléma hlavní město

- V roce 1967 se Turecko připojilo k arabskému odsouzení Izraele po šestidenní válce a vyzvalo k stažení Izraele z palestinských území, zdrželo se však hlasování ve prospěch klauzule označující Izrael jako „agresorský stát“
- Organizace islámské konference v Rabatu v Maroku - Turecku byla proti rezoluci požadující přerušování diplomatických vztahů s Izraelem

Turecko a Izrael

- Na druhé straně byla důležitá mírová spolupráce mezi tureckými a izraelskými bezpečnostními silami - zejména v roce 1982 během izraelské invaze do Libanonu, kdy izraelské síly zachytily řadu tureckých teroristů a předaly informace o tureckých a arménských teroristických skupinách tureckým orgánům
- Po roce 1986 se turecko-izraelské vztahy začaly výrazně zlepšovat (Turci si začali uvědomovat důležitost získání podpory proizraelského lobby ve Washingtonu jako prostředku k překonání jejich problémů s americkým kongresem)
- Zřejmě pod tlakem USA Turecko zlepšilo své vztahy s Izraelem - v roce 1986 byl diplomata Ekrem Gündiren vyslán do Izraele
- Tento akt byl usnadněn i počátkem arabsko-izraelského mírového jednání

Uznání Palestiny

- Což se vyznačovalo tím, že Organizace pro osvobození Palestiny přijala existenci Izraele a princip „řešení dvou států“ v Palestině - 1988
- První vlna uznávání Palestinského státu byla zahájena již v roce 1988
- Valná většina států, které Palestinský stát uznávají, tak učinila již v roce 1988 či velice záhy (mezi evropské státy, které v této době k uznání přistoupily, patřilo také Československo a další země východního bloku)
-